

ЕТЮДИ І МАТЕРІАЛИ

Григорій Лебедєв

ТВОРЧИЙ ПОДВИГ ВАСИЛЯ КРИЧЕВСЬКОГО

Видатному українському митцю Василю Григоровичу Кричевському 22 грудня 1997 року (за старим стилем) виповнюється 125 років від дня народження.

Митець плідно працював 55 років — брав активну участь у розвитку української культури і мистецтва. Його діяльність обіймає: архітектуру, малярство, графіку, вжиткове мистецтво, оформлення вистав театру й кінофільмів, а також науково-дослідницьку роботу і педагогічну діяльність.

Розквіт його творчості припадає на кінець 19 — початок 20 ст. — на пору активного національно-визвольного руху, на пору боротьби за утвердження і розвиток української культури. Широкий опір національному гнобленню, що значно посилювався тоді, зумовив піднесення творчості письменників, композиторів, режисерів і художників, зумовив бурхливий розвиток української культури. До цього розвитку причетний і Василь Григорович Кричевський, який заслужено займає місце в першому ряду визначних діячів вітчизняної культури. Його внесок у скарбницю української культури вельми великий і значний. Він не лише збагатив українське мистецтво і є перлиною його історії, але й зберігає своє повчальне значення для сучасності.

Здобутки В. Г. Кричевського, їх цінність і значимість стануть цілком очевидними, якщо розглянути на тлі тогочасного стану мистецтва України. Адже тоді в архітектурі панували стилізація класичної спадщини — ренесансу і класицизму, а також модерн; в образотворчому мистецтві не було української тематики й національно-своєрідного характеру; в графіці відкидалися специфічні вимоги книжкового мистецтва; театри заповнили низький рівень художнього оформлення постановок. У своїй творчості Василь Григорович був новатором. Спираючись на свої глибокі знання вітчизняного і особливо народного мистецтва, враховуючи прогресивні тенденції розвитку світового, він створив свій стиль, названий ним “українським”¹. У цьому стилі, наскрізь просякненому духом і характером народної художньої культури, він творив і пропагував його в своїй педагогічній діяльності.

Творчість майстра, його мистецький доробок схвалювався на сторінках понад 200 різних видань. Його високо оцінили видатні діячі української культури: Д. Антонович, М. Грушевський, М. Бажан, Г. Радіонов, М. Ревуцький, В. Січинський, С. Таранушенко, І. Труш, В. Щербаківський та ін. Життя і творчість В. Кричевського добре висвітлено в монографії В. Павловського “Василь Григорович Кричевський” (Нью-Йорк, 1974). Немов підсумовуючи всі ці публікації, Микола Бажан

писав: “В історії української архітектури, графіки, станкового малярства, прикладних мистецтв — іменем Кричевського позначено значні, епохальні, нечувані досі досягнення... Творчість Василя Кричевського — виняток... він доводить, що найрізноманітніша творча робота буде роботою глибокою, органічною та оригінальною тоді, коли в основі її лежить майже енциклопедична культура та знання, запліднені хистом, і то культура не замкнена в рамці якоїсь одної національності чи якоїсь одної доби, а культура вселюдна... він вільно орієнтувався не лише в українській культурі, зокрема в джерелах її — так званому народному мистецтві, але й в культурі всього людства”².

Публікації, пов’язані з ім’ям В. Г. Кричевського, були і в журналі “Народна творчість та етнографія”³. В них основна увага приділена архітектурній творчості й малярству митця. Графічна творчість лише згадувалася, але його талант також яскраво виявився і в цьому виді образотворчого мистецтва.

“В графіці, — писав Д. Антонович, — творчість Василя Григоровича Кричевського відкрила нову епоху. Він перший встав на шлях створення справжньої і національно-своєрідної графіки”⁴. На цьому шляху В. Г. Кричевський звертався також до народного мистецтва і української барокової графіки XVII—XVIII ст.

Талановито, творчо і майстерно використовуючи їхні мотиви і форми, він створив різноманітні за формою, але єдині за національно-своєрідним характером твори. Першим книжково-графічним твором В. Кричевського є палітурка альбому малюнків П. Мартиновича до “Енеїди” І. Котляревського (1903). В її чисте прямокутне поле органічно вкомпоновано композиційно цілісний і досить довгий напис з орнаментованими літерами, що за характером форм близькі до малюнків альбому. Виявлений у цьому основний принцип книжкової графіки, пронизує всю графічну творчість митця. Згодом він спрощує форму літер напису і вводить до окраси обкладинки стилізовані народні орнаменти — рослинний, птахів, мотиви різьблення тощо. Це художньо збагачувало обкладинку, символізувало тему видання і визначало його національну приналежність.

В обкладинці збірки віршів Г. Чупринки “Контрасти” (1913) бачимо чіткий напис і, створену на основі народного мотиву “Глек-гілка”, красиву композицію з виразними квітами, що символізують плідну творчість українського поета. В обкладинці до видання “Українська книга XVI—XVII—XVIII віків” (1926) автор творчо використав мотив “Вазон-букет”, що відзначається компактною композицією і еластичними рослинними формами. В обкладинці книги “Українське мистецтво” Д. Щербаківського (1928) домінує майстерно інтерпретований мотив “Дерево”. За стильовим характером форм він органічно пов’язаний з півниками, написом та обрамленням і разом з ними зливається в цілісний загальний художній формі.

Народні мотиви В. Г. Кричевський широко використав у оформленні великого видання “Українська пісня” (1935—1936). Вони втілені в окраси титульних листів 10-ти розділів та заставки і кінцівки понад 300 історичних пісень. Розділи пісень радянських часів оформлені народними майстрами малярства.

Поряд із зразками вжиткової народної художньої творчості, Василь Григорович вводив у оздоблення обкладинок форми характерних для України рослин, будівель тощо. Це засвідчує окраса книги Б. Грінченка “Твори” (1929). У стрункій її композиції органічно поєднані виразний напис, стовбур старої верби і ріг білостінної хати з солом’яним дахом.

В оформленні творів М. Грушевського В. Кричевський використовував здобутки барокової книжкової графіки XVII ст. Окрасу обкладинки книги “Історія України” (1912) він створив на основі запозиченого там мотиву козака на коні. Його спрощено-узагальнена художником фігура вдало вкомпонована в трапецієвидну пляму стилізованого народного

Заставка для дипломатичних документів УНР. 1918 р.
Vignette for the diplomatic document forms of the Ukrainian People's Republic. 1918.

Великий Державний Герб УНР. 1918 р.
Great State Emblem of the Ukrainian People's Republic. 1918.

Малий Державний Герб УНР. 1918 р.
Little State Emblem of the Ukrainian People's Republic. 1918.

З ілюстрації до книжки: В. Павловський, Василь Кричевський, Нью-Йорк, 1974.

рослинного орнаменту і увінчану вільним, вигадливим за композицією написом. На обкладинці другої книги М. Грушевського “Культурно-національний рух” (1912) компактно окрасу складають павич в оточенні рослинного орнаменту і картуш з написом, вирішені у формах барокового стилю.

У В. Г. Кричевського були й інші підходи до оформлення книжок. Зокрема кілька обкладинок він оформив з позиції конструктивізму. Вони яскраво виявилися в окрасі палітурки роману Ю. Яновського “Майстер корабля” (1928). В її цілісній лінійній композиції взаємопов’язано умовні зображення голови моряка і вітрила корабля з вкомпонованим у нього написом з різномасштабними літерами. Та це відхилення художника від своєї творчої платформи було мізерною даниною течії західноєвропейського походження, що краєчком зачепила його графіку. Ідея українського стилю була провідною в його творчості.

Діапазон графічної творчості В. Г. Кричевського, крім оформлення книжок, обіймає екслібриси, марки, знаки видавництва, геральдику, оформлення бланків урядових документів, кредитові білети тощо.

За кількісним показником перше місце займають екслібриси. До роботи над ними митець приступив 1920 року, коли вже мав великий досвід книжково-графічної творчості. Але це не завадило йому знайти відповідний специфіці цих знаків підхід до їх створення. Екслібриси переважно жанрові. Їх сюжети розкривають рід діяльності або світогляд чи уподобання їх власника. Саме цим відзначаються екслібриси С. Єфремова (1929), С. Маслової (1927), Д. Ревуцького (1929), П. Стафуринчука (1945) тощо.

За В. Павловським, “на екслібрисі проф. Сергія Маслової, знавця староукраїнської літератури і бібліолога, ...зображений Маслов над розкритою стародавньою книгою, за ним полиці з стародруками і герб І. Мазепи, знайдений Масловою у водяних знаках на папері тих часів...” На екслібрисі науковця І. Стешенка “Стешенко зображений... на кораблі, що пливе по книжковому морю, з хвилями із книжок: він кермує велетенським гусячим пером і дивиться просто вперед, не зважаючи на русалку, що манить його рукою з моря”. Обидва екслібриси “стилізовані під барокові дереворити і повні теплого гумору”⁵.

В графіці В. Г. Кричевського особливе місце займають твори державного значення, виготовлені 1918 року для Української Народної Республіки—УНР. В їх високохудожніх і національно своєрідних окрасах, поряд з народним орнаментом, використані архаїчні символічні знаки: охорони (ромби з перехрестям усередині), добра і щастя (ромби звичайні й трикутники), а також тризуб — геральдичний знак часів Київської Русі, куди заглиблюються коріння УНР. Тут заслуговують на увагу, перш за все, Великий і Малий Державні герби — офіційні емблеми Української держави. Композиція їх однакова — тризуб оточений овальним вінком. Але вони різні за формами. Великий герб більш парадний. Його вінок

наділений ромбами з перехрестями. Тризуб стрункіший, прикрашений, як і поле між ним і вінком, звичайними ромбами. Загальний вигляд герба урочисто-офіційний.

Тризуб, в різному трактуванні його форм, застосовано у Великій і Малій Державних печатках, в оформленні державних кредитних білетів (гривнів), державних документів тощо. З їх окрас вельми приваблива заставка бланків ратифікаційних грамот. В ній гармонійно поєднані стилістично узгоджені за формами тризуб і дві гілки з гронами винограду, а її загальний вигляд відзначається вишуканістю композиції і витонченістю форм та урочисто-офіційним характером.

Графіка Василя Григоровича, як і вся його мистецька творчість, високохудожня і національно своєрідна, наскрізь пронизана духом і характером вітчизняної народної художньої культури. На ознаку щирої вдячності за всю вельми плідну творчість В. Г. Кричевського мистецька громадськість низько вклоняється йому в день його ювілею.

Київ

¹ Див.: Кричевський В. До розуміння українського стилю. — Сяйво, 1914, № 3.

² Бажан М. Творець у кіно // Кіно, К., 1928. — Ч. 2. — С. 6—7.

³ Див.: Федорук О. Шлях поступу // 1990. — № 3. — С. 129—136; Лебедев Г. Витоки творчості Василя Кричевського // "Нар. творчість та етнографія". — 1994. — № 2—3. — С. 35—41.

⁴ D. Antonowusch. Die Ukrainische Graphik. Katalog der Ausstellung Ukrainische Graphik in Staatlicher Kunstbibliothek. — Berlin. — 1933. — 5 Feb.

⁵ Павловський В. Василь Григорович Кричевський. — Нью-Йорк, 1974. — С. 155.

Мусій Катернога ДОСЛІДНИК СКАРБІВ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ

Духовною наснагою і творчими силами зустрічає свій день народження 85-річний Георгій Олександрович Лебедев — ветеран Великої Вітчизняної війни, кандидат мистецтвознавства, автор колективних і власних ґрунтовних праць з історії і практики української архітектури, мистецтва й народної художньої творчості.

Народився Георгій Олександрович 20 лютого 1913 року в Росії. Але з раннього дитинства по сьогодні живе і працює в Україні. 1940 року закінчив архітектурний факультет Київського художнього інституту і одержав диплом з відзнакою. Вчився архітектурі у В. Г. Заболотного, живопису — у В. Г. Кричевського.

Наш ювіляр талановитий митець і дослідник. Його захоплення збирацько-етнографічною, дослідницькою роботою виявилось ще в студентську пору. Тоді, точніше 1939 року, Київський художній інститут відрядив до Полтавщини експедицію досліджувати народну архітектуру. В її складі був Василь Григорович Кричевський (науковий керівник), його дружина Євгенія Михайлівна, архітектор Петро Федорович Костирко, студент Г. О. Лебедев.

Експедиція працювала в глибинних селах, де зберігалися давні традиції народної архітектури і вжиткового мистецтва. Георгій Олександрович зробив тоді понад 100 обмірів і рисунків хат, комор, сажів, вітряків, облицьованих кахлями печей, архітектурних деталей.

Минули роки і з'явилися його друковані матеріали: "Художні риси хат Полтавщини" і "Господарські будівлі Полтавщини" (Нар. творчість та етнографія, 1978. — № 4 та 1984. — № 4); "Інтер'єр хат Полтавщини" (Пам'ятки України. — 1982. — № 1), "Твори народних майстрів" (Будівництво і архітектура. — 1986. — № 10) тощо.

Після інституту 6 років був на дійсній службі в радянській армії, в лавах її діючих частин пройшов від Києва до Берліна. Має нагороди. З 1946 року працював в Академії архітектури України, потім у Головні